

ČESKÝ LID
ETNOLOGICKÝ ČASOPIS – ETHNOLOGICAL JOURNAL
ČÍSLO 4
ROČNÍK 91/2004
(ZALOŽEN 1891)

Vydává: ETNOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY –
ACADEMIA, NAKLADATELSTVÍ AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
ISSN 0009-0794

odpovědný redaktor: Zdenek Hanzl

Redakční rada: František Bahenský, Dušan Holý, Josef Kandert, Gabriela Kiliánová,
Petr Lozoviuk, Lydia Petráňová, Jana Pospíšilová, Lubomír Procházka, Petr Skalník,
Daniela Stavělová, Jiří Traxler, Lubomír Tyllner, Zdeněk Uherek

Redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, tel. 234 612 505, e-mail: hanzl@eu.cas.cz. – Tiskne
Nová tiskárna Pelhřimov, spol. s r.o., Krasíkovická 1787, 393 01 Pelhřimov, tel.: 565 332 195,
565 332 290, e-mail: ntp@ntp.cz, http://www.ntp.cz/. – Distribuci pro předplatitele provádí
v zastoupení vydavatele společnost Mediaservis s. r. o., Abocentrum, Moravské náměstí
12D, 659 51 Brno. Příjem objednávek: tel. 541 233 232, fax 541 616 160, e-mail abocen-
trum@mediaservis.cz. Reklamace: tel. 800 800 890. Smluvní vztah mezi vydavatelem
a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele. – Objed-
návky do zahraničí vyřizuje: Mediaservis s. r. o., administrace vývozu tisku, Sazečská
645/12, 225 62 Praha 10, Czech Republic, Europe; tel. 00420/271 199 255, e-mail psoto-
va@mediaservis.cz. Objednávky pro Slovensko: Magnet Press, s. r. o., Šustekova 8, P. O.
BOX 17, 851 04 Bratislava, Slovensko; tel. 02/672 019 31–33, fax. 02/672 019 30, e-mail
predplatne@press.sk. – Objednávky starších ročníků: Etnologický ústav Akademie věd
České republiky – knihovna, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1; tel. 234 612 610, e-mail lando-
va@eu.cas.cz. Informace o obsahu časopisu: eu.cas.cz/ceskylid.html a lib.cas.cz/www/
journal/cz/Český_lid.htm.

Vychází čtyřikrát ročně. Cena jednoho čísla je 55,- Kč, celoroční předplatné 200,- Kč.
Návrh obálky: Václav Houf

Toto číslo vyšlo v prosinci 2004

Academia, Praha 2004

NEJNOVĚJŠÍ POZNATKY O VAMPYRISMU*

GIUSEPPE MAIELLO, Ústav slavistických a východoevropských studií
Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha

Mezi četnými literárními postavami, spojenými s tématem o upírech (vampýrech), které se začaly objevovat od prvních let 19. století hlavně v anglosaské literatuře, se dostal do povědomí široké veřejnosti především „hrabě Dracula“. V románě Brama Stokera (1847–1912) tato postava, jejíž historický původ byl s konečnou platností pro širokou veřejnost osvětlen v roce 1972 odborníkem Boston college Raymondem McNellym a Radem Florescem, žila v Transylvánii – v uherském regionu, který nyní patří Rumunsku. Pod vlivem tohoto literárního díla se nejen „hrabě Dracula“ stal upírem v pravém slova smyslu, ale také celé Rumunsko bylo dlouho považováno (vše na úrovni nejširší veřejnosti) za „původní domov upírů“.

Souběžně s tímto literárním proudem, který zakořeňoval v rozvíjejících se akademických a teologických diskusích o upírech v Evropě od 30. do 50. let 18. století, folkloristé, kteří se zabývali střední a východní Evropou, zaznamenávali v uvedené oblasti víru v existenci upírů v průběhu 19. století. Fenomén vampyrismu byl zaznamenán ještě ve 20. století v některých částech Balkánu (zejména v regionu Omolji v Srbsku). Odborná literatura byla obohacena o údaje získané archeologií, jež poskytla velmi užitečné informace především o období kulturní historie střední a východní Evropy, vyznačujícím se úplnou absencí písemných pramenů.

Nedostatky folkloristických a archeologických výzkumů, provedených ve střední a východní Evropě, byly dvojího druhu: (a) zkoumané materiály nebyly interpretovány na základě obecných etnologických poznatků, a byť byly v některých případech předloženy určité interpretace, nevybočovaly mimo rámec zcela pozitivistické sféry; (b) výzkumy svou specifikou nepřekračovaly rámec úzké skupiny odborníků, kteří v důsledku jazykové bariéry byli mimo diskuse o vampyrismu, jež se pod vlivem literárních a kinematografických úspěchů tzv. „literárního vampýra“ rozvíjely na Západě.

Současní znalci problematiky ze západní Evropy a USA, kteří se odborně zabývají vampyrismem, jsou historici a kulturní historici. K nejpřednějším patří Antoine Faivre z École pratique des hautes études z pařížské Sorbony. Výsledkem jeho práce je pokus o úplnou rekonstrukci diskuse o upírech, která probíhala v západní Evropě bezprostředně po uzavření míru v Požarevci v roce 1718, tj. v době, kdy začaly pronikat do Evropy první informace o srbských vampýrech (Faivre 1962). V roce 1993 A. Faivre vypracoval úplnou bibliografii vampyrismu z let 1679–1807, to znamená všech prací věnovaných tzv. „uherským a moravským upírům“, jejichž autory byli teologové a lékaři. Vznikly tak dějiny vampyrismu v Srbsku, na Slovensku a na Moravě od počátku 14. století a rovněž dějiny tzv. *nachzehrer* v jazykově německém kulturním prostředí.

Termín *vampyr* vešel do slovní zásoby západní Evropy poté, co v Den Haagu vycházející francouzský časopis *Graneur historique* otiskl tzv. Flükingerovu zprávu o událostech souvisejících s vampyrismem, zaznamenaných v prosinci roku 1731 v městečku Medvědje v Srbsku. Avšak již předtím jsou doložena jiná označení upíra. Například v roce 1690 Erasmus Francisci, když komentoval případy vampyrismu v habsburské oblasti Kraňsko (Valvasor 1689), o nichž psal Johan Weichard Valvasor, nazval upíra *Der schmatzende Todte* (Francisci 1690), zatímco jistý Desnoyers v májovém vydání francouzského časopisu *Le Mercure Galant* z roku 1693 přeložil polský termín *upierz* termínem latinského původu – *stryx*.

Spolu s termínem *vampyr* se začal od roku 1732 používat také termín *vampyrismus*, spojovaný se škodlivým působením zemřelých, kteří se vracejí mezi živé, a především s absencí rozkladu těla u mrtvých podezřelých z toho, že vstávají z hrobu.¹ Termín *vampyrismus* se začal užívat místo dříve obecně rozšířeného termínu „posmrtná magie“ (*magia posthuma*).

Nejnámější a na informace nejbohatší práce o vampyrismu 18. století byla napsána v roce 1746 osvíceným abbé ze Senoses, Augustinem Calmetem. Z tohoto důvodu italský vědec Massimo Introvigne rozdělil klasické práce o vampyrismu do tří období: období „pre-Calmet, 1732–1746“, „Calmet, 1746–1751“ a „post-Calmet, 1751–1754“, odvolávaje se právě na abbé Calmeta, v té době považovaného za jednu z nejvýznamnějších autorit katolické církve v záležitostech interpretace bible a analýzy vampyrismu (Maiello 2002). Po vzoru A. Faivreho rozřídil M. Introvigne bádání o vampyrismu z hlediska tří přístupů k této problematice – na skeptické, teologické a esoterické (Introvigne 2001). Nezávisle na pracích Faivreho a Introvigneho ke stejným výsledkům dospěl i maďarský historik Gábor Klaniczay, který však rozlišuje skepticismus lékařů od sarkastického skepticismu filozofů-racionalistů, zejména Voltaira (Klaniczay 1990).

Skeptický přístup ke zkoumání vampyrismu, k němuž došlo po událostech v Medvědju, byl prezentován 30. dubna 1732 v *Commercium Litterarium* v Norimberku jistým profesorem Geelhausenem (1732), jenž tvrdil, že vampýři

jsou ve skutečnosti živí lidé, kteří byli pohřbeni omylem a nějakým způsobem se jim podařilo dostat z hrobu. Ještě skeptičtější názor vyslovili dva němečtí lékaři Gottlob Heinrich Vogt (1732) a Johann Christoph Fritsch (Anonym 1732), již považovali upíry za halucinace postihující ty rolníky, kteří pojídali maso nakažené morem. O rok později Johan Christoph Harenberg (1733) napsal, že podobné halucinace vyvolává opium.

V období, kdy centrální orgány evropské křesťanské církve stále ještě nevyjádřily svůj jednoznačný názor na vampyrismus, pro mnohé teology nejjednodušším vysvětlením tohoto fenoménu bylo přímé nebo nepřímé působení ďábla na tělo. Týká se to Johanna Christoha Stocka (1732), Johanna Heinricha Zopfa (1733) a anonymního autora podepsaného jako W. S. G. E. (1732), který psal kromě jiného také o *alianci* mezi čarodějnicemi a ďáblem, čili o vztahu mezi lidskými a nadpřirozenými bytostmi. Z odborného hlediska jeho názor podporoval také Franciscus Solanus Mon Schmidt, jenž v roce 1738 využil všechny dostupné argumenty k tomu, aby dokázal skutečnost dohody mezi ďáblem a člověkem a tím také možnost posmrtné proměny člověka v upíra.²

S velkými překážkami ze strany oficiálních církevních orgánů se setkal tzv. ezoterický výklad, jehož hlavními erudovanými šířiteli byli Friedrich Christian Demelius (1732) a Johann Christoph Dippel (1732). Takové pojetí lidské duše, tj. předpokládaná existence tří duší, charakterizovaných jako vegetativní neboli astrální, citová a racionální, které jmenovaní učenci převzali zřejmě od A. T. Paracelsuse (viz *De natura rerum*, 1537), bylo známo jak klasickým, tak i prehistorickým a protohistorickým kulturám. Pro tento typ učenců upíři nepředstavovali nic jiného než astrální duši zemřelého člověka, jež zůstává v blízkosti těla do té doby, dokud se neukončí proces rozkladu. Stejně pojetí zastával také Rudolf August Behrens, který – na rozdíl od svých předchůdců – měl možnost publikovat svůj názor v odborném teologickém časopise (Eudoxos 1732; 1733).

Z předchozích řádků je patrné, že léta 1732–1733 znamenala předěl v dějinách výzkumu vampyrismu. Tento fenomén je považován za zvláštnost střední Evropy a Balkánu. Navíc především práce skepticky naladěných odborníků (Vogt 1732, Fritsch 1732, Harenberg 1732) mají výrazně rasistický charakter a – jak už jsme poznamenali – spojují ho s užíváním omamných prostředků.

Tento racionální teoretický proud byl posléze rozpracován v odborné dizertaci o upírech, napsané v roce 1738 arcibiskupem z města Trani Giuseppem Davanzatim, jenž ji v roce 1743 předal papeži Benediktu XIV.³ Davanzati se o upírech dozvěděl od kardinála Volphanga Hannibala Schrattenbacha, jenž byl jako olomoucký biskup od roku 1711 mimořádným velvyslancem Rakouska v Papežském státě a od srpna 1719 do května 1722 místokrálem Neapolského království (viz Zuber 1987: 116–121). Kardinál Schrattenbach byl díky zastávaným funkcím nejvyšším představitelem katolické církve v oblastech, kde případy vampyrismu se vyskytovaly nejčastěji; sám sebe považoval za „svědka“ těchto jevů a

proto nepochyboval o jejich pravdivosti (Davanzati 1789: 21). S cílem vyvrátit důvěřivost Schrattenbacha i všech ostatních, kteří nesdělili jeho skeptický postoj k vampyriismu, se Davanzati rozhodl zkoumat tento fenomén od začátku z diachronického pohledu, neboť vytušil existenci obecné kulturní tendence v různých náboženstvích jak geograficky (ve střední a východní Evropě), tak i v určitém historickém časovém úseku.

Davanzati se odvolával na „antické filozofy“ a na jejich úvahy o metempsychoze (nazval to „bláznivou doktrínou“), které nelze využít k analýze vampyriismu, protože „duše nemigruje do jiného těla“ (Davanzati 1774). Kromě toho, stěhování duší nevysvětluje příčinu ukončení vampyrických projevů v případech, kdy tělo bylo zbaveno hlavy, napíchnuto na kůl nebo spáleno. V polemice se svými předchůdci „ezoterického“ směru odmítl možnost, že by katolíci připustili existenci druhé duše (astrální), jejíž koncepci – podle Davanzatiův názoru – vypracoval Aristipp z Kyréné a jeho škola v 5. století před naší érou. Davanzati také poukázal na souvislost mezi hypotézami učenců-okultistů 18. století, kteří se zabývali vampyriismem, a učením jejich předchůdce, švýcarského filozofa-naturalisty Paracelsa. Podle Davanzatiho (1774: 52) by křesťanská interpretace mohla vysvětlit vampyriismus jen na základě tří předpokladů: boží vůle, vůle ďábla nebo přirozených příčin. Jako všichni dobří křesťané i Davanzati připouští možnost, že zemřelí mohou být vzkříšeni, jestliže se vezmou v úvahu četné případy popsáné v bibli. V těchto případech se však vzkříšení uskutečnilo „na přímý boží příkaz“ (*coll'espresso comando divino*). Jak uvádějí svědecké záznamy, upíři mohli být zlikvidováni ohněm. Avšak podle Davanzatiho, pokud by vampýři byli dílem Boha, on, jako všemohoucí, by je mohl do nekonečna křísit, bez ohledu na jakýkoliv prostředek použitý lidmi k jejich zneškodnění.

Když vyloučil boží vůli, Davanzati analyzoval možnost přímého nebo nepřímého vlivu ďábla na činnost upířů. Podle katolické doktríny odcházejí duše bezprostředně po smrti do ráje, do očištění nebo do pekla. Avšak i v místech, kde se zdržují prokleté duše, moc nenáleží satanovi, ale Bohu, který jediný rozhoduje o vstupu duší do mimozemského světa i jejich odchodu, neboli vzkříšení mrtvého tím, že „ho povolá ze smrti k životu“ (*far risorgene un morto con richiamarlo da morte a vita* – Davanzati 1774: 73).

Davanzati vyloučil dokonce i teoretickou možnost, že by upír mohl být vzkříšen přímo ďáblem. I když připouští, že ďábel může nabýt jakoukoliv formu včetně podoby mrtvého člověka, tuto schopnost mu uděluje Bůh, a výhradně k tomu, aby sváděl lidi k hříchu. Bůh by nemohl dovolit satanovi, aby se převtělil do upíra, jelikož „by nebyla bezpečna ve svých hrobech těla zemřelých, dokonce ani těla svatých, ani samotných apoštolů“ (*non istarebbero sicuri nelle loro sepulture i corpi dei defunti, ma nemmeno que' de' santi, e degli apostoli stessi* – Davanzati 1774: 59). Kromě toho se údajní démoni v podobě upíra nezjevovali učencům, ale pouze „nevzdělaným a chudým“ (*ignoranti e vili*) obyvatelům „Moravy a se-

verních Uher“, kteří bývali „často pod vlivem vína, snu nebo strachu“ (*spesse volte trasportate dal vino, dal sonno e dal timore*). Z toho Davanzati (1774: 62) vyvozuje, že v případě upíra „se nejedná o ďábla, jenž se převtěluje v přítomnosti chudého člověka, ale o chudé lidi z nízkých vrstev, kteří ho ve svých viděních považují za převtěleného ďábla“ (*non e' il demonio che si trasfigura in apparenza di persona vile, ma sono le persone vili e di bassa condizione che suppongono il demonio trasfigurato nelle loro apparenze*).

I kdyby tito lidé byli poskvrněni těžkými hříchy, pro věřícího člověka je nemožné smířit se s představou tak kruté boží odplaty, navíc uskutečněné prostřednictvím ďábla, zvláště když v událostech popisovaných v bibli jsou tresty vykonávány jiným způsobem a v žádném případě není uváděna přítomnost démonických postav nebo upířů (Davanzati 1774: 63).

Poslední Davanzatiho argument proti démoničnosti upíra je podobný tomu, jímž zpochybnil možnost vzkříšení upíra Bohem: prostředky používané ke zničení upíra, které se kdysi vyskytovaly v Srbsku, na Slovensku a na Moravě (avšak dále uvidíme, že se používaly na celém evropském kontinentě a v různých historických obdobích), jsou „zcela přirozené prostředky“ (*rimedi puramente naturali*) a v případě, že by upír byl skutečně jednou z forem ďábla, nepochybně by nestačily k jeho zničení (Davanzati 1774: 64).

Giuseppe Davanzati má jediné vysvětlení fenoménu vampyriismu: je to přirozený jev protikladný k božskému (nadpřirozenému) a ďábelskému (preterpřirozenému). Zcela v souladu s duchem racionalismu 18. století Davanzati (1774: 108) vyzývá své čtenáře, aby v žádném případě nevěřili v upíry a považovali je pouze za produkt té části obyvatelstva „Moravy a Uher“, která „oddává se vínu“, čili části „idiotské, nevzdělané a obyčejné“.⁴

S Davanzatiho „skepticismem“ a racionalismem se ztotožnil papež Benedikt XIV. a dosud tento postoj v nejvyšších církevních kruzích nebyl odmítnut. Avšak pravděpodobnější příčinou vítězství skeptických teologů byl myšlenkový proud, který dominoval v 19. století, a ne vydavatelské úspěchy autorů-racionalistů, zabývajících se fenoménem vampyriismu.⁵

Rakouská císařovna Marie Terezie vyhlásila ostrý boj proti víře v upíry, rozšířené mezi venkovskými obyvateli střední a východní Evropy a na Balkáně. Dne 1. března 1755 vydala manifest o upírech, inspirovaný zprávou jejího osobního lékaře Gerharda van Swietenena.⁶

Podle názoru Gábora Klaniczay (1990: 187) zásahy proti víře v upíry představovaly pro osvěcené lidstvo „obecnější paradigma pro překonání přetrvávající víry ve škodlivou magii“ (*more general paradigm for transcending the persisting belief in harmful magic*) a především „toto paradigma naráželo na civilizační úroveň negramotných a pověřivých východoevropských divochů“ (*this paradigm suggested the notion of civilizing the ignorant and superstitious East European savage*). Klaniczayho práce vede k myšlence, že mytologie upíra, díky sblížení

smrti a sexuálního symbolismu (jednou z charakteristik mrtvých těl, která byla podezírána z vampyristu, byl např. penis v erekci), může být určitým způsobem spojována s rovněž extrémním pojetím "smrtonosné sexuality" u markýza de Sade.

Posledně uvedené téma, jež Klaniczay pouze naznačil, rozpracoval francouzský vědec Jean-Claude Aguerre (1993: 84). Aguerre, zřejmě na základě některých Klaniczayho poznámek, dospěl k závěru, že upíři jsou produktem období osvícení a jejich výskyt nemá nic společného s dřívější kulturní a historickou tradicí (Aguerre 1993: 87). Jeho extrémní postoj se příliš neliší od neméně chybných interpretací, podle nichž se víra ve vampyristus objevuje v krizových obdobích. Aguerrův názor, podobně jako i názor Jana L. Perkovského (1989), který spojoval vznik vampyristu s bogomilskou krizí na Balkáně, nebere v úvahu ani historické údaje východoevropského původu, ani fakt, že slovo *упирь* se vyskytovalo v ruském jazyce již na začátku 11. století (Niederle 1916: 45), a navíc opomíjí také existující bohatou, i když nesystematizovanou archeologickou literaturu o upírech. Ve skutečnosti západní odborníci někdy neuznávají lingvistickou souvislost mezi variantem *vampyr* a všeslovanským *upyr*, což již dostatečně prokázal André Vaillant (1931).⁷ Avšak i bez znalostí slovanských jazyků by stačilo věnovat více pozornosti textům z 18. století, aby bylo možné si povšimnout, nakolik byla tato souvislost známá učencům tohoto období.

To, že slovo *upyr* je slovanského původu, ještě není důkazem toho, že fenomén vampyristu je specifickým tzv. „slovanského světa“ nebo „slovanské kultury“. Podle názoru maďarských odborníků Évy Pócsové (1989) a Gábora Klaniczayho (1990; 1992) a italské filoložky Carly Corradi Musiové (1995) je kulturní prostředí, ve kterém se rozvíjela víra v upíry, tzv. „šamanským regionem“. Tímto regionem není region těsně spjatý s oblastí Sibíře, jak to interpretoval Mircea Eliade (1992), ale v podstatě kulturní základ, který byl přítomný jak v antice, tak i v předkřesťanských evropských civilizacích, čili region, který se rozprostírá od Irska přes Sibír po americký kontinent. Uvedení odborníci spolu s italským historikem Carlo Ginsburgem (1966; 1989) spojují upíry s postavami, které lze charakterizovat jako „antiupířské“; patří k nim například *beneandanti* z regionu Friuli, dalmatští *krsniki* a maďarští *táltosi*,⁸ ale také „živý upír“, který ještě v 19. století bojoval v ruské vesnici s „mrtvými upíry“ (Košovik 1884).⁹ Stejným způsobem, jakým šaman ve svém extatickém putování mohl zdolat bariéru, která oddělovala pozemský svět od záhrobí, mohl podobné putování, avšak obráceným směrem, uskutečnit upír. Zápas mezi silami, zajišťujícími dobrou úrodu, a upíry nebo dušemi nečistých zemřelých, mohl probíhat jak v praxi, tak i v extázi. V sázce byla úrodnost polí, protože upíři mohli škodit nejen živým bytostem, ale také vyvolávat sucho, jarní mrazy nebo silné deště, ničící úrodu (Gasparini 1973: 626). Konečná neutralizace upíra mohla být v praxi realizována různými metodami, jejichž cílem bylo urychlení rozkladu těla zemřelého. Neutralizace na extatic-

ké úrovni probíhala prostřednictvím zápasů v extázi, o nichž neexistují téměř žádné údaje, nebo prostřednictvím inkvizičních procesů (Ginsburg 1966) mezi upíry a antiupíry.¹⁰

Na současném stupni bádání se obecný znak, podle něhož vampyristus je specifickým fenoménem spojeným se „slovanskou kulturou“, dostává do pozadí, alespoň mezi odborníky. Skutečnost, že v Evropě se víra v upíry zachovala téměř do současnosti pouze v některých okrajových a vzdálených regionech východní Evropy a na Balkáně, nemůže být považována za faktor, který by opravňoval badatele použít v dané souvislosti nálepku „všeslovanského fenoménu“; lze ji uplatnit pouze v lingvistické sféře, avšak v oblasti sféry kulturní historie se jeví jako naprosto zastaralá a nepřijatelná.

* Tento příspěvek je pro publikační účely upravenou verzí referátu předneseného na XIII. sjezdu slavistů, který se konal v Lublani ve dnech 15.–21. srpna 2003.

¹ Jak uvádí Piero Violante (1988: 46), první dokument, ve kterém se s určitostí mluví o vampyristu, je datován 25. února 1725. Jedná se o farní kroniku Moravského Berouna, kde se píše o ženě jménem Andreas Berge, která zemřela ve věku 48 let a nenašla klid do té doby, dokud její tělo nebylo vykopáno a upáleno, neboť ji postihla *Vampertione infecta* (d'Elvert 1859: 413).

² I když se to z věcného hlediska jeví jako nepodstatné, je třeba poznamenat, že v Monschmidově textu slovo *vampyr* není použito.

³ Podle názoru J. Goldona Meltona (1994: 159) a Antoine Faivreho (1993: 71) Davanzatiho „Dizertace o upírech“ (*Dissertazione sopra i Vampiri*) byla poprvé publikována v roce 1744. Dizertace se nepochybně rozšiřovala ve formě rukopisu a k vydání ji dovedl až v roce 1774 Dominik Forges Davanzati, který byl autorovým synovcem.

⁴ Neapolský fyzik Constantino Grimaldi – když citoval *Dissertatione de Diaboli potentia in corpora* Frederica Hoffmanna, lékaře pruského krále – uvedl, že v těch zemích, kde pijí hodně vína, to znamená v Itálii a Francii, se nemluví o upírech, zatímco upíři se vyskytují ve fantazii obyvatel těch regionů, „kde pijí pivo příliš bohaté na chmel“ a jedí „tvrdou potravu, hrách, fazole, tužší chléb a vepřové“ (Grimaldi 1751: 68).

⁵ Současní autoři stále častěji citují z autorů 18. století Augustina Calmeta (1746; 1751). Jestliže porovnáme data vydání jejich prací a vezmeme v úvahu jejich teologické pozice, závislost textu Calmeteho na textu Davanzatiho je zřejmá. *Dissertazione sopra i Vampiri* G. Davanzatiho vydal nově v roce 1998 Giacomo Annibalis.

⁶ Zpráva, jejíž francouzský originál se nachází ve Vídeňské Národní knihovně, vyšla poprvé v Augsburgu v roce 1768 a podruhé v Neapoli v roce 1787 (van Swieten 1768; 1787).

⁷ Nieméně Franjo Miklosich (1866: 375) předpokládal, že slovo *упирь* je tureckého původu (*uber*). S jeho názorem souhlasil také Jiří Polívka (1901a: 210; 1901b: 185), který dále uvedl, že slovo *vampyr* z etymologického hlediska nemá nic společného se slovem *упирь* a pochází ze starobaktrického *vyambura*.

⁸ I když Carlo Ginsburg (1989) nikdy nemluví o upírech, je jedním z hlavních teoretiků obecného evroasijského kulturního základu.

⁹ Vztah mezi takovými typy postav chápala již v roce 1966 Dagmar Burkhartová. Zůstala však přesvědčena, že jihoslovanská území (Bulharsko, Makedonie a Srbsko) jsou ohniska (*Brennenpunkt*) víry v upíry (Burkhart 1966: 251).

¹⁰ Když mluvíme o „extatických zápasech“ je nezbytné připomenout charakteristiku Ernesta De Martino, který ve druhé kapitole své práce *Il mondo magico* (1957: 113) napsal, že „události ve snu mohou mít pro magické vědomí a za určitých podmínek stejný (a někdy i vyšší) reálný význam, než události, které jsou prožívány v bdělém stavu“ (*gli accadimenti onirici possono avere per la coscienza magica e in date condizioni un valore altrettanto (e qualche volta più) reale degli accadimenti vissuti dalla coscienza desta*).

Literatura:

- Aguerre, Jean-Claude: 1993 – *Résistance de la chair, destitution del l'âme*. In: Antoine Faivre – Jean Miarity (ed.), *Les Vampires*. Actes du Colloque de Cerisy-la-Salle 4–11 août 1992 (Cahiers de l'Hermétisme). Paris, Albin Michel, s. 75–91.
- Anonym (Johann Christoph Fritsch): 1732 – *Eines weimarischen Medici muthmassliche Gedanken von denen Vampyren, oder sog. Blutsaugern*. *Commercium Litterarium* XXXII, Nürnberg, s. 254–256.
- Burkhart, Dagmar: 1966 – *Vampireglaube und Vampirsage auf dem Balkan*. In: Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. Anlässlich des I Internationalen Balkanologenkongress in Sofia 26. VIII. – 1. IX. 1966, München, Rudolf Trofenik, s. 211–252.
- Calmet, Augustin. 1746 – *Dissertations sur les apparitions des anges, des démons et des esprits, et sur les revenans et vampires de Hongrie, de Bohême, de Moravie et de Silésie*. Paris.
- Calmet, Augustin. 1751 – *Traité sur les Apparitions des esprits et sur les vampires ou les Revenans de Hongrie, de Moravie, etc.* Paris.
- Corradi Musi, Carla: 1995 – *Vampiri europei e Vampiri dell'area sciamanica*. Soveria Mannelli (Catanzaro), Rubettino.
- Davanzati, Giuseppe: 1774 – *Dissertazione sopra i Vampiri*. Napoli [vyd. 1998, Nardò (LE), Besa, ed. G. Annibalis].
- d'Elvert, Christian: 1859 – *Die Vampyren in Mären*. Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mähr. schles. Gesellschaft des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde. Brünn.
- Demelius, Christian Friedrich: 1732 – *Philosophischer Versuch, ob nicht die merckwürdige Begebenheit derer Blutsauger in Nieder-Ungarn, an. 1732 geschehen, aus denen principiis naturae könne erleurt werden, zur Verkürzung müssiger Stunden auf einer Reise nach einer vernünftigen Art und Weise zu philosophirn*.
- De Martino, Ernesto: 1957 – *Il mondo magico*. Torino, Boringhieri.
- Dippel, Johann Christoph: 1732 – *Der Todten Essen und Trinken*. Geistliche Fama VIII, s. 22.
- Eliade, Mircea: 1992 – *Le Chamanisme et le technique archaïque de l'extase*. Paris, Payot.
- Eudoxos (Rudolf August Behrens): 1732 – *Bericht von einigen Schriften, so bishero wegen der Vampyren herausgekommen*. Auserlesene Theologische Bibliothek oder gründliche Nachrichten von den neusten und besten theologischen Büchern LXII. Leipzig.
- Eudoxos (Rudolf August Behrens): 1733 – *Nachlese von den Schriften wegen der Vampyren*. Auserlesene Theologische Bibliothek oder gründliche Nachrichten von den neusten und besten theologischen Büchern LXII. Leipzig.
- Faivre, Tony [Antoine]: 1962 – *Les Vampires. Essai historique, critique et littéraire*. Paris, Losfeld.
- Faivre, Antoine: 1993 – *Du vampire villageois aux discours des clercs. Genèse d'un imaginaire à l'aube des Lumières*. In: Antoine Faivre – Jean Miarity (ed.), *Les Vampires*. Actes du Colloque de Cerisy-la-Salle 4–11 août 1992 (Cahiers de l'Hermétisme). Paris, Albin Michel, s. 45–74.

- Francisci, Erasmus: 1690 – *Der Höllische Proteus, oder Tausendkünstige Versteller*. Nürnberg.
- Gasparini, Evel: 1973 – *Il matriarcato slavo*. Firenze, Sansoni.
- Geehlhausen: 1732 – *Commercium Litterarium* XVIII. Nürnberg, s. 139–141.
- Ginsburg, Carlo: 1966 – *I beneandanti*. Torino, Einaudi.
- Ginsburg, Carlo: 1989 – *Storia notturna. Una decifrazione del sabba*. Torino, Einaudi.
- Grimaldi, Costantino: 1751 – *Dissertazione in cui si investiga quali sieno le operazioni che dependono dalla magia diabolica e quelle che derivano dalle magie artificiale e naturale*. Roma.
- Harenberg, Johan Christoph: 1733 – *Vernünftige und Christliche Gedanken über die Vampire oder Bluthsaugende Todten, so unter den Türcken und auf den Gränzen des Servien-Landes den lebenden Menschen und Viehe das Bluth aussaugen sollen*. Wolfenbüttel.
- Introvigne, Massimo: 2001 – *Antoine Faivre: Father of contemporary vampire Studies*. in: *Éso-térisme, gnosés & imaginaire symbolique: Mélanges offerts à Antoine Faivre*. Peeters, s. 595–610.
- Klaniczay, Gábor: 1990 – *The Uses of Supernatural Power. The Transformation of Popular Religion in Medieval and early-Modern Europe*. Princeton, Princeton University Press.
- Кошовик, К.: 1884 – *Живой упырь в борьбе с умершими утырями*. Киевская Старина, г. III, т. VIII/1, с. 169–171.
- Maiello, Giuseppe: 2002 – *Calmetova interpretace události v Kisiljevu a Medvědje a následující teologický spor*. *Studia balcanica bohemo-slovaca*, Brno.
- Melton, J. Gordon: 1994 – *The Vampire Book*. The Encyclopedia of the Undead, Detroit, Visible Ink Press.
- McNelly, T. Raymond – Florescu, Radu: 1972 – *In Search of Dracula*. New York, Greenwich.
- Miklosich, Franz: 1886 – *Ethymologisches Wörterbuch ser slavischen Sprachen*. Wien, Braumüller.
- Monschmidt, Franciscus Solanus: 1738 – *Ministerium exorcisticum, quo exorcista possessos, obsessos et maleficiatos a daemonis liberare potest*. Oppaviae.
- Niederle, Lubor: 1916 – *Život starých Slovanů II/1*. Praha, Bursík & Kohout.
- Paracelsus, Aureolus Theophrastus (Theophrast von Hohenheim): 1537 – *De Natura rerum* [podle K. Sudhoff, ed., *Sämtliche Werke*, München – Berlin, 1928, s. 309–403].
- Perkovski, Jan L.: 1989 – *The darkling. A treatise on Slavic Vampirism*. Columbus, Slavica Publishers.
- Petoia, Erberto: 1991 – *Vampiri e lupi mannari*. Roma, Newton Compton.
- Pócs, Éva: 1989 – *Tündérek, démonok, bószorkányok*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Polívka, Jiří: 1901? – *Dr. Stefan Hock: Die Vampyr sagen und ihre Verwertung in der deutschen Literatur*. *Národopisný sborník českoslovanský VII*, Praha, s. 209–211.
- Polívka, Jiří: 1901b – *Ueber das Wort „Vampyr“*. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde VII*, Wien, s. 185.
- Schertz, Carl Ferdinand: 1704 – *Magia posthuma*. Olomouc.
- Stock, Johann Christoph (Johann Wilhelm Nöbling): 1732 – *Dissertatio de Vampyris serviensibus*. Jena.
- Swieten, Gerhard van: 1768 – *Abhandlung des Daseins der Gerpenster, nebst einem Anhang von Vampyrismus*. Augsburg.
- Swieten, Gerhard van: 1787 – *Considerazioni intorno alla pretesa Magia posthuma per servire alla storia de' vampiri*. Napoli.
- Vaillant, André: 1931 – *Slave commun upiri, s.-cr. vâmpir*. *Slavia X/4*, Praha, s. 673–679.
- Valvasor, Johan Veichard: 1689 – *Die Ehre des Herzogstum Crain*. Laybach.
- Violante, Piero: 1988 – *Vampiri di Maria Teresa*. In: Gerard van Swieten, *Vampyrismus*. Palermo, Flaccovio, s. 31–70.
- Vogt, Gottlob Heinrich: s. a. – *Kurtzes Bedenken von den Acten-mässigen Relationen wegen derer Vampiren, oder Menschen- und Viehaussaugern, ingleich über das davon in Leipzig herausgekomene Raisonement vom Weltgeiste, an gute Freunde gesandt*. Leipzig.

- W. S. G. E.: 1732 – *Curieuse und sehr wunderbare Relation, von denen sich neuer Dingen in Ser-
vien erzeugenden Blut-Saugern oder Vampyris*. Commercium Litterarium XXVI, Nürnberg.
Zopf, Johann Heinrich: 1733 – *Dissertatio de Vampyris Serviensibus*. Duisburg.
Zuber, Rudolf: 1987 – *Osudy moravské církve v 18. století*. 4. díl. Dějiny olomoucké arcidiecéze.
Sv. 1. 1695–1777, Praha, Ústřední církevní nakladatelství.

Únor 2004

Překlad z ruštiny: Nad'a Valášková

THE MOST RECENT KNOWLEDGE ON VAMPIRISM

Summary

The suggestion that vampirism is a phenomenon specifically connected with some form of „slavic culture“ has been pushed aside in face of the result of latest specialist research. In fact that belief in vampires has survived to this day only in the most distant peripheries of Eastern Europe and the Balkans cannot be considered a condition which would entitle researchers to reach for the lable of a „panslavic phenomenon“, that is applicable solely in the area of linguistics while it appears totally outdated and unacceptable when research in the sphere of cultural history is concerned.